

Bogár Richárd Napló¹

1. fejezet

A nézőtérén bekapcsolták a világítást. A filmzene kísérő hangjai még ott kavargtak körülöttem. Zsibbadtan, megbabonázva, szívenütve, valószínűleg igen bambán lefittyedt alsóajakkal bámultam a már elsőtétedett vászonra. A moziisékek felcsapódásai készítettek arra, hogy én is felálljak, és a kifelé sodródó tömeggel a vasárnap délelőtti havas, lassan tavaszodó Üllői útra kerüljek.

Savoy mozgófényképszínház, 1941 vagy talán 40? Délelőtti matiné előadás. Nagybátyám ismerősei, a büfé bérlői ültettek be ingyen a nézőtérre, az akkor újnak és modernnek számító moziba. És ez el is döntötte a sorsomat.

Persze mindezt akkor még nem tudtam volna ilyen nagy bizonyossággal mondani, de éreztem: ezentúl számomra csak egy út járható, és csak ezt akarom csinálni. Mi is volt a film címe? „Tánc a Föld körül”. És életemben először abban a szerencsében részesültem, hogy a világ mindenkorai legnagyobb táncos egyéniségétől kaptam az életemet meghatározó nagy élményt. Ha visszagon-dolok rá, ez megszabta a magaslatot. Azóta már tudom, elérhetetlent, és ha utánagondolok, ennél nagyobb szerencsém nem is lehetett volna. Mert úgy vélem, előbb-utóbb a tánc megbűvölt volna akkor is, ha kisebb, szerényebb képességű emberektől kapom az első leckét. Valószínű és remélem, mércém és ízlésem akkor is a felsőbb tiszta magaslatokra igyekezett volna.

De 45 évvel később, mindannak birtokában, hogy csodálatos művészek munkáit láthattam, hogy nagyszerű, nemzetközi mércével mérve is kiválóakkal dolgozhattam, a legnagyobbak munkáit látva és azokból sok esetben lenyűgözve is mondhatom, hogy ott, akkor, az Üllői úti Savoy moziban azon a délelőtti mozielőadáson láttam a csodát, aki valóban a legnagyobb volt, akinél technikailag lehet, hogy akár így, akár úgy többet produkáltak azóta, sőt rengetegen produkáltak többet, de úgy, ahogy ő, soha senki. Fred Astaire maga a tánc. Egy médium, nem hiszem, hogy volt táncos, aki azóta élt a világon, hogy ne került volna a hatása alá. És most nemcsak a direkt utánpótlásról beszélek. Ez elkerülhetetlen volt. Nekem is. Akkor. De azóta is nyomai úton-útfélen felfedezhetőek a táncművészetben.

Azon a délelőtti úton hazafelé eszembe jutottak a gyerekeim tánckleckéi, amelyeket édesapámtól kaptam, aki akkor már az artista táncos pályát abbahagyva, mert az túl bohém volt a házassághoz, úgy élte ki magát, hogy engem dresszírozott 4-5 éves koromban, szteppelni tanított, meg némi orosz táncot, pliszátkákat stb.

Szüleim gyönyörűségére fel is léptettek egyes rendezvényeken, ahol nagy sikert arattam. Majd szétszedtek, mint egy szöke, göndör, kékszemű kis csodagyereket. És én úgy megutáltam a tán-

¹ Bogár Richárd (1924-1986) táncos, koreográfus. A gépirat lelőhelye: Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum, jelzet: H-Gy 31. A szöveget eredetiben közöljük. Néhány esetben (pl. magánhangzók: kitünő-kitünő, mássalhangzók: stepp-sztepp, espresso-eszpresszó, az idegen szavak toldalékolása) a mai helyesírás szabályai szerint módosítottunk a szövegen. A többféle alakban szereplő neveket (pl. Garai-Garay) egységesítettük. Készült a K 81672 számú OTKA kutatás keretében.

cot, hogy még ma is előttem van az a kín, amivel akkor apám dresszírozásait, próbáit, tanításait formálisan átszenvedtem. És a legnagyobb undor, amikor ugyanezen produkcióval fel kellett lép-nem, amikor is a közönség úgy csodált körül, mint madárfejű Lajcsikát vagy altest nélküli nőt és csudapókot. A csukamájolajat, amelyet később az iskolában egyszer az orvos köpenyére hánytam – úgy undorodtam tőle – valószínű elfogadtam volna, ha cserébe nem kell fellépnem.

Apám zseniális ember volt, kiválóan táncolt, ragyogóan megtanított egy utálkozó kis emberkét szteppelni, kiváló sakkozó volt, aki a Duna-parti kiránduláson csak úgy mellesleg sakkbajnokokat vert meg, nagyszerűen hegedült, kiváló humora volt, nem volt olyan társaság fel-és lefelé, akit ne tudott volna elbűvölni. Anyámat is.

Csak engem nem. Nem szerettem. Sohasem. Most utólag látom, mennyi mindenhez volt te-hetsége, csak férjnek és apának nem tudott igazán lenni.

Nekem akkor mégis adott valamit, amit csak most éreztem meg. Persze bár később sokan tehet-séges embernek mondtak, és a körülményekhez viszonyítva ezt többször eredményesen bizonyít-tottam is, úgy érzem, soha nem tudtam volna olyan sokoldalú valaki lenni, mint ő volt.

Ilyen gondolatok kavargtak a fejemben, míg hazafele baktattam. Többször bementem egy-egy kapu alá, és különböző táncfigurákat próbáltam csinálni. Mai szemmel nézve olyan lehettem, mint amikor egy szöcskét egy bolha csíp. Hazaérve a szobánkban állt egy egészalakos szabó-tükör. Előtte ugrálva valami hatalmas boldogságérzés töltött el. A táncfigurákat, amelyeket a tükör előtt jártam, imitt-amott elragadónak éreztem, de megismételni nem tudtam. Megpróbáltam a mo-ziban látott csodára hasonlítani. Szóval, míg elragadtatva néztem egyéni ugrándozásaimat, azért éreztem, hogy valami nem stimmel. Anyám aggódó tekintettel figyelt az ajtóból.

Ezekben a hetekben, hónapokban rengeteget jártam moziba. Persze csak Fred Astaire filmek-hez. Egy-egy filmet 15-20-szor is megnéztem. Most már tudtam és biztos voltam benne, hogy táncos leszek, csak még nem tudtam, hogyan kezdjek hozzá. A belül forrongó erők feszítettek, ösztönöztek. Tudtam, hogy valamilyen táncképzőben el kell kezdenem. Azonban a gyermekkori rossz emlékeim hatására viszolyogtam nekivágni. Ekkor azonban már nem a magam ura voltam.

Mint a férfivá érett kamasz egy gyönyörű hetéra karjaiban, úgy merültem bele naivul, tapasztalatlanul, bátortalanul a jövőm hivatásomba.

Egy barátom apjának tanácsára Feleki Kamill² tánciskolájába iratkoztam be. Szerencsére Kamillkával akkor még sokáig nem találkoztam, mert bátortalanságomnak egyáltalán nem használt volna az akkor már népszerű sztárnak számító kitünő színész jelenléte. Egy türelmetlen moz-dulatára valószínűleg otthagytam volna csapot, papot. A tanítással Finike, a felesége foglalkozott végtelen szorgalommal, szigorral, sokszor kedélyesen. Hallatlan munkabírása volt. Az iskolában szteppet tanított kezdő-haladó turnusban, színpadi táncot és baletet alapfokon. Az első havi tandíj befizetése után soha az életben többet sehol, semmikor tánctanulásért nem fizettem. Finike a második héten félrehívott. Közölte, hogy tőlem nem fogad el tandíjat, olyan tehetségesnek tart, hogy ha továbbra is szorgalmas leszek, csak arra kért, ne mondjam el senkinek. Elvárja vi-szont, hogy az akrobatika órákon és esetleg más kezdő sztepp órákon segédként működjek közre. Később, miután ez rendszerré vált, szinte minden órán részt vettem minden nap. Később meg-engedte, hogy délelőtt is bejárjak egyedül gyakorolni. Ez idő tájt ismerkedtem meg Kamillkával, aki kedves volt hozzám, de eleinte csak éppenhogy tudomást vett rólam, úgy bánt velem, mint a sokszáz növendék egyikével. Később megszokta, hogy a Finike kedvencei közé tartozom. Ilyenkor néha megengedte, hogy bemenjek hozzá a fürdőszobába, és elcsevegjek vele. Arról persze, amit

² Feleki Kamill (1908-1993) színész, aki rendkívüli tehetségének köszönhetően elsősorban táncos-komikusként futott be szűdületes karriert egy olyan periódusban, amikor még alig létezett koreográfus státus a zenés színházakban, így a tán-cosoknak koreográfusként is meg kellett állniuk a helyüket. Pályája főként a különféle zenés szórakoztató színházakban, majd az Operett Színházban bontakozott ki. Feleségével, Metzger Josephine-nel iskolát nyitottak a mai Bajcsy Zsilinszky út 71-ben, ahol baletet, színpadi táncot, szteppet, szalontáncokat és illemtant tanítottak.

ő szeretett volna hallani. Köztudomású volt, hogy Kamillka a nap igen jelentős részét töltötte a fürdőszobában, amelyet a legszentebb magánhelyének tekintett. Ott tanulta a szerepeit, ott gondolkozott, és azt hiszem, azt a rengeteg ötletet, mellyel szerepeit színezte is, ott ötlötte ki. Így hát akinek megengedte, hogy betegye a lábát a fürdőszobába, a legnagyobb megtiszteltetésben részesült. Mégis még 2-3 évnek kellett eltelnie ahhoz, amikor egyszer a Finike nevetve elárulta, hogy délelőtt, mikor már egyedül három órája egyfolytában szteppeltem a teremben, a Kamillka idegesen kijött a fürdőszobából és odaszólt a Finikének: Mondd, ez még mindig a Ricsi? – Igen – válaszolta Finike. – És soha nem akarja már abbahagyni? Finike megnyugtatólag rátette Kamillkára a kezét. – Várj, ma délelőtre már valóban elég lesz, majd szólok neki. – Hagyd. – szólt Kamillka és visszament a fürdőszobába. Mielőtt becsukta az ajtót, visszazólt Finikéhez. – Figyeld meg, ebből a fiúból lesz valaki.

Finike, aki mélységesen respektálta Kamillka véleményét, különösen a színházzal kapcsolatosat, jogosan, boldogan mesélte ezt nekem, és úgy nézett rám, hogy én éreztem, itt családtagnak számítok, a jogaimat és a kötelességeimet tekintve is.

Az iskola haladók csoportjában több tehetséges táncos vagy táncosjelölt gyakorolt. Az egyik Mednyánszky Ági³, az ismert színésznő, akkor kezdő fiatal filmszínésznő, aki már film főszerepet is játszott. Gyönyörű szép szőke hajú, madonnaarcú lány volt, aki kitűnően táncolt, jó balett alapja volt, remekül forgott, és nagyon jól szteppelt. Azt írtam róla, hogy lány volt, holott akkor már fiatalasszony – férje a magyar műugróbajnok, Hídvéghy László. Szintén remek filmszínész alkat, kitűnő sportalakkal. Én ugyan eleinte csak az órákon találkoztam Ágival, és titokban szerelmes voltam bele reménytelenül, mert ez a gyönyörű lány és a férje, mind a ketten a sikeres emberek magaslatán álltak a szememben, míg én a kis ismeretlen, akit egyelőre csak az iskolában tartottak tehetségnek, sok fényév távolságban álltam alattuk. Ági észre sem vehette akkor a belőlem feléje áradó rajongást, amely álmaimban felruházta őt Ginger Rogers tulajdonságaival, csak éppen felülmúlva azt, és én voltam persze az ő Fred Astaire-je. Álmodozásomban egy időre ezzel meg is oldottam volna a tánckarrierem jövőjének valamennyi problémáját, ha Hídvéghy, a férje, a szép férfi és kiváló sportember nem áll az utamban. De miután Ági akkor annyira körülrajongott kezdő sztár volt, észre sem vehette az én szédült álmodozó pillantásaimat, vagy ha igen, betudta, hogy én is az egyik rajongója vagyok a sok közül. Kamaszos meggyőződéssel hittem, hogy Ági rettenetes hibát követ el, amikor nem veszi észre a „jövő emberét”, ahogy én magamat képzeltem – csak a jövő konkrét időbeli meghatározásától rettentem vissza, ami viszont érthető volt, ha az akkori időkre gondolunk, amikor már egész Európában tombolt a háború, és már nálunk is megjelent a rettegés az embertelen törvények és megalázó rendeletek formájában.

Így hát csak még jobban belemerültem a gyakorlásba, a táncos filmek nézésébe, majd amikor már amerikai filmet a kültelki mozik sem vetítettek, sűrűn kezdtem járni a Royal Revüszínházba, amit akkor a neves jazzkarmester, Heinemann Sándor vezetett. Itt játszott akkor Lugossy György, Rátonyi Róbert és Szendrő József, és egy kitűnő új parodista, Alfonzó, aki színrelépését úgy kezdte: Idefigyeljenek emberek! Úgy emlékszem vissza, ők képviselték a humort az akkori revükben, de engem főleg Óvári Tibor és Utassy Jenő⁴ érdekelt. Ők táncoltak ott és szteppeltek az igen kedves, pikáns arcú Rév Erzsivel, a fiatal revü szubrettel. Persze pillanatok alatt beleszerettem. Nem zavart, hogy már magamban másféle is elköteleztem érzelmeimet. Álmaimban egyszer az Ági, egyszer a Rév Erzsi volt a partnerem. Valójában soha nem mertem volna józanul arra gondolni, hogy álmaim valóra válhatnak, és egyszer táncolni fogok velük. Pedig jóval később ez mégis megtörtént, persze nem egészen olyan körülmények között, ahogy én arról álmodoztam.

³ Mednyánszky Ági (1927–) gyerekkorában az Operaház iskolájában balettet tanult, majd főként zenés színházak és revük táncosaként aratott sikereket. Később színésznő lett, akinek pályája elsősorban az Operett Színházhoz kötődik.

⁴ Utassy Jenő (? – ?) táncos színész az 1935/36-os évadban a Szegedi Színházban, majd 1943-ban Karády Katalin mellett egy filmszerepben tűnik fel, 1945 után pedig sztepptudásával arat sikereket a különböző produkciókban.

Mindez olyan távol volt reálisan akkor tőlem, hogy alapjaimban rázott meg egy kislány megjelenése a balettiskolában az órákon, akivel addig valahogy elkerültük egymást. Szántó Magdának hívták, igen tehetségesen táncolt, csak kissé visszafogottan. Gyönyörű barna haja és szeme volt, kissé kreolos, nyúlánk, úgy éreztem akkor, hogy ő az eddigi legjobb partneranyag számomra. Kicsit az zavart, hogy soha nem éreztem nála azt az elszántságot, ami ehhez a szakmához nélkülözhetetlen. Mindig úgy táncolt, mintha kedvtelésből táncolna, és ez így is volt. Vele sokszor gyakoroltam külön is, és kettőnk között egy nagyon naiv tiszta vonzódás alakult ki. Soha nem mondtuk egymásnak, hogy szeretlek vagy más ilyesmit. De gyakorlás után hosszan sétáltunk kézenfogva, és mindenféléről tervezgettünk. Azaz, azt hiszem, én tervezgettem, és ő ezt nagy egyetértéssel hallgatta.

1944. március 19-én délelőtti matinén az Operaházban voltunk, ahol Ravel Boleróját néztük meg Ottrubay Melindával és Tatár Györggyel a főszerepben. Mikor előadás után az utcára léptünk, tudtuk meg, hogy a németek megszállták az országot. Az emberek komoran jártak az utcán, és mindenki sietett haza.

Később egy próba után történt, hogy Magdival, aki jómódú családból származott, és mindig igen csinos ruhákban járt, e napon egy csinos drapp kosztümöt viselt, rajta a megbélyegző sárga csillaggal, kéz a kézben sétáltunk a Vilmos császár úton – most Bajcsy Zsilinszky út – nem messze Kamillkáké balettiskolájától, amikor két magas férfi állta az utunkat. Magdit elzavarták, engem betuszkoltak a kapu alá, és ordítva vontak felelősségre, hogy hogy merek zsidó lánynak udvarolni. Két-három pofon után otthagytak a kapu alatt. Úgy emlékszem, visszamentem Kamillkákékhöz, és a megaláztatástól és a dühtől sokáig nem tudtam szólni. De nem elsősorban a pofonok miatt. Csak hosszú idő után meséltem el a Finikének, hogy mi történt.

Tulajdonképpen ezek a pofonok ráztak fel az álmodozásaimból, hogy félévre kitaszítsanak a reális világba, ahol már a dögmadarak keringtek. Igen furcsa módon engem is és a Kamillkát is a légószolgálatba hívtak be, némi utánjárással. A film itt megszakad. Olyan hónapok következtek, melynek eseményeinek tárgyalása nem célja e könyvnek. Ez idő alatt többször kerültem életveszélybe, de mindannyiszor megszállottan hittem abban, hogy túlélem, mert még sok feladat vár rám. Ma már tudom, hogy mindez naiv dolog volt, hiszen sok-sok kiváló ember halt meg ez idő alatt, holott mi mindent hozhattak volna létre, ha túléljük. Én mégis ennek tulajdonítom, hogy életben maradtam.

2. fejezet

A romokból előlépő emberek olyanok, mint a vakondok. Vaksik, tétovák, nem akarják elhinni, hogy szabadok, még mindig gyanakszanak valamire, hogy talán nincs vége, valahol itt-ott lecsap még egy eltévedt akna, mint a hervadt fáról az utolsó rothadó gyümölcs. Aztán látja az otthonát, a városát romokban és az operáció utáni kétségek fájdalmát érzi át. Üvöltve keresik rokonaikat, az újságokban, a kapukra, fákra kiszögezett cédulákon nevek százezrei: ők a szívek körözöttjei, és ki tudja, hányan élnek még közülük. A város éhezik. Az emberek összeszedik megmaradt rongyikat „csere-bere fogadom,” élelemért odadom nyüzsgés kezdődik. És akkor kisüt az első napsugár. Romeltakarítás, közmunkák, újjáépítés, melyből mindenki kiveszi a részét. De közben átalakulnak a társadalmi erőviszonyok, melyek engem is arra ösztönöznek, hogy elkezdjem a pályámat. Kamillkákéknál az első vagyok, aki megkezdja a gyakorlást. De özönlenek az új tanítványok is, és Szántó Magdival újra összetalálkozunk. Én délelőttönként egyedül, külön szoktam gyakorolni. Egy délelőtt az iskolába menet, a körúton a Royal Revüszínház melletti Revü eszpresszó előtt egy kisebb embertömeget láttam. Odaforakodva megtudtam, hogy a presszó felső termében ar-

tistavizsga van. Tudvalevő, annakidején az operai táncosok kivételével, minden táncos az artista egyesülethez tartozott, és az egyesület vizsgáján szerezte meg a működési engedélyét. Futva tettem meg az utat a Bajcsy Zsilinszky útig. A tánciskolából elhozva a tánccipőmet, azonmód beestem a Revü eszpresszó vizsgabizottsága elé, ahol az utolsó előtti számként léptettek fel. Egy kottát tettem a korrepetitor elé, és elkezdtem improvizálni. Akkor már igazán jól szteppeltem, de a vizsgabizottságban két, akkor neves táncos, Utassy Jenő és Gonda László is ült, akik nem a vajszívűkről voltak híresek az elbírálást illetően. Az elfogultságom azonban csak pillanatig tartott, és átadtam magam a táncnak, lubickoltam benne, fricskáztam az ötleteimmel. Még nem értem a végére, amikor leállítottak. Bár a nem megfelelő előadókat is le szokták állítani, én azonban éreztem, hogy most nem erről van szó, mert imitt-amott a szakértőkből álló nézők közül szórványos taps is felcsattant, ami ilyen zártkörű vizsgán nem szokásos, és éreztem is, hogy jól ment minden. Szentiványi Kálmán⁵ volt a vizsgabizottság elnöke. Odahívott, és megkérdezte, hol tanultam. Én megmondtam, és közben láttam, hogy Utassy és Gonda is összesúgott egymással. Végén mosolyogva megköszönték és én átöltöztem. Utánam Zsolnay Hédi, mint utolsó szám következett. Neki is nagy sikere volt, de az előttem vizsgázók közül sokan lehorgasztott fejjel vették tudomásul bukásukat, mikor a végén felolvasták, hogy kik menjenek be és mikor átvenni az Artista igazolványukat – amely már fellépésre jogosít – az Egyesületbe. Mikor a vizsgabizottság felállt, és mindenki távozott és én is útnak indultam, kifelé menet éreztem, hogy valaki megveregeti a vállam. Odanézve láttam, hogy Utassy Jenő az, aki tele szájjal mosolyog rám, mögötte Gonda László viszont rendkívül elegánsan, felemelt fejjel, felhúzott szemöldökkel, komolyan rám nézett olyan kissé sértődött, de elismerő tekintettel, ahogy egy gimnazista néz egy elemista srácra, aki bele mert rúgni abba a labdába, amivel ő focizott, és odaszólt: Jól van fiú – majd mint egy herceg, tovább vonult.

Az ezt követő hetekben büszkén hordtam zsebemben az igazolványomat, hogy profi lettem. Legalább is így éreztem akkor, hogy aztán később sok évet és évtizedet töltsek el azzal, hogy valóban az legyenek. Persze a gyakorlást tovább folytattam. Szántó Magdival csináltam egy számot, amivel őt is levizsgáztattam, majd több különböző rendezvényen felléptünk, ha nem is hatalmas gázsíért, de fizettek érte. Magdival nagyon szoros maradt a kapcsolatunk, de ezt mindig több és több nézeteltérés tarkította, amely szakmai természetű volt. Ő, mint már említettem, szerette a táncot, de az életet is. Fiatal volt, csinos, kedves, és ha szórakozásra nyílt alkalma, nem volt hajlandó azt feláldozni, azaz talán nem volt annyit hajlandó feláldozni a próbák és a gyakorlások miatt. Én viszont mindent feláldoztam anélkül, hogy ezt áldozatnak éreztem volna. Nekem akkor ez volt a szórakozás is, minden, az egész életem ez volt.

Egy másik délelőtt, szintén mikor egyedül gyakoroltam a nagyteremben Kamillkáéknál, csöngettek. Ilyenkor, ha egyedül voltam én szoktam beengedni az illetőt, aki rendszerint beiratkozni jött. Utána beszóltam a Finikének a lakásba, amely az iskola folyosójáról nyílt, és ő beszélt a jelentkezővel. Ezen a délelőttön egy mosolygós, barna hullámos hajú, velem egymagasságú, de testesebb fiú jött. A formaságok után átadtam Finikének, és visszamentem a terembe tovább gyakorolni. Egy negyed óra múlva arra lettem figyelmes, hogy az egyik ajtó egy résnyire kinyílik, és az előbbi fiú leskelődik befele. Meglehetősen bosszús voltam, mert annak idején a táncosok nem szerették, ha bárki is benéz a külön próbáikra, sőt, ilyenkor a legtöbb esetben leálltak és kiutasították a kíváncsiskodót. Én is leálltam, és kérdően néztem rá. Ő mosolygósan, kicsit szégyenlősen megkért, hogy maradhasson egy kicsit és nézhessen. Azt hiszem, a szimpatikus lénye és talán saját hiúságom is hozzájárult ahhoz, hogy nagylelkűen megengedtem, hogy nézze, hogyan gyakorolok. A végén megvárta, míg felöltözöm, és elkísért. Az úton sok mindenről beszélgettünk, kiderült, hogy imádja a zenét, táncot, kitűnően dobol stb. Szüleinek a Váci utca végén, a Vásárcsarnok közelében volt jól

⁵ Szentiványi Kálmán (1883-1950) színész, aki legnagyobb sikereit konferansziéként érte el, főleg kisebb kabarékban, mulatókban lépett fel, 1945 után pedig a Vidám varieté és a Royal Revü műsorait vezette.

menő kocsmájuk. Így ismerkedtem meg Garay Nándival, aki a későbbiek folyamán a szemem előtt lett kitűnő táncos. Más felépítésű volt, mint én, így sok mindenben jobb és sokban gyengébb volt, de tehetségben legalábbis egyenrangú velem. Pályám kezdetén sokat adtam neki tudásomból, és sokat kaptam tőle vissza abból, amit ő szedett fel máshol, vagy amit maga talált ki. Az élet furcsa és igazságtalan fintora, hogy ez a kiváló tehetség életének késői szakaszában kezdett táncolni, és két év alatt 8 évet hozott be másokon rátermettsége folytán, ugyanakkor nem csak évei számával, de hízásra hajlamos alkatával is állandó küzdelmet folytatott, és ezt a küzdelmet nem lehet ilyen teherrel egy életen át folytatni. Úgy érzem, az egyik legnagyobb magyar tánctehetség volt, akivel találkoztam életemben.

Ezek után naponta találkoztunk, rövidesen együtt gyakoroltunk, mert én is élveztem, hogy milyen rohamtempóban tud könnyedén elsajátítani dolgokat. Bár hajlamos volt bohémságra is, mégis spártai fegyelmet erőszakolt magára. Szigorú diétára fogta magát, kora hajnalban a gőzfürdőbe járt, és rengeteget gyakorolt. Most már naponta együtt jártunk moziba is, kizárólag táncos filmeket, Fred Astaire és az akkor feltűnt Gene Kelly filmeket néztük. Egy filmet általában 15-20-szor megnéztünk. De volt olyan, pl. a Broadway Melody 1940, ahol Fred Astaire, Eleanor Powell-lel és Georg Murphy-vel táncolt, amit 44-szer láttunk. Sok esetben, ha bizonyos tánckombinációt meg akartunk tanulni, és sehogysem tudtunk rájönni, hogy hogyan csinálják, szinte lehunytt szemmel néztük a filmet, addig a pontig, amíg a zene nem figyelmeztetett, hogy most mindjárt az következik. Akkor kinyitottuk a szemünket, megpróbáltuk magunkban rögzíteni, aztán a kezünkkel eltakartuk a szemünket, hogy a következő táncfigurák ne zavarják össze bennünk a már rögzített részt, és előadás közben, sűrű bocsánatkérések közepette kioldalaztunk a széksorokból, és mentünk az iskolába, de sok esetben a mozi toalettjébe, hogy megpróbáljuk ott kigyakorolni. Persze a következő előadásra a jegy már a zsebünkben volt. Nándi tehetsége és bő humorú, mosolygós egyénisége ekkor sok barátot szerzett neki, és így Szántó Magdi is megszerette, és rövidesen elhatároztuk egy trió szám elkészítését, és csináltunk egy matróz-számot. Ezzel egy-két helyen fel is léptünk, amikor Alfonzótól, a nagyszerű parodista komikustól kaptunk egy szerződést a Sportszarnokba, ahol is Rézveréb címen ugyancsak ő rendezett egy revüt. Ez a revü egy hónapig ment, ha jól emlékszem, és a fizetésünket adópengőben kaptuk meg. Mindig bizonyos számú jegynek az ára volt egy-egy művész kialakított gázsija. Minálunk alkuról szó sem volt. Örültünk, hogy felléptünk. Emlékszem, előadás után milyen viharos gyorsasággal rohantunk le a körút és a Rákóczi út sarkára, az Emke kávéház elé, hogy az ott áruló cigaretta-üzéreknel cigarettára váltsuk be a gázsinkat, mert az értékesebb volt, mint a pénz, amely óráról-óra romlott. Pl. ha este 10-kor 10000 adópengőért vettem egy csomag cigarettát, az 12 órakor már 13-14000 pengő volt, másnap délelőtt már 20000. Persze a számokban nem vagyok bizonyos, hogy pont ennyi volt, de a pénz romlásának az aránya körülbelül ilyen iramú lehetett. Ezután a szereplés után hosszú ideig nem volt szerződésünk. Én akkor a Finike kérésére Mednyánszky Ágival csináltam egy elegáns duettet, amelyet az iskola vizsgáján eltáncoltunk. Ezután még sokszor felléptünk Ágikával, akivel igen jó baráti és szakmai kapcsolatba kerülünk, és mindig igen nagy sikerrel szerepeltünk együtt. Már a megjelenésünkkel megnyertük a közönség tetszését, és szinte mindig kellett ismételnünk a számunkat, amire bármennyire is büszke voltam, de amit sohasem szerettem, mert mindig úgy éreztem az ismétlésnél, hogy most magamat utánzom. Azonban Ági színésznő volt, és többfelé vállalt színészi feladatokat, és az ambíciója is erre felé irányult. Ezért még csak az eszemben sem fordult meg, hogy távlatilag mint táncospartner, egyes fellépéseket kivéve, számításba vehessem.

Egy nap behívót kaptunk a Royal Revüszínházba próbatáncolás végett, Szántó Magdival és Garay Nándival. Rengetegen voltak, nem nagyon volt kedvem hozzá, bár tudtam, jobbak vagyunk az akkor ott jelentkező mezőnynél. De nem szerettem a próbatáncolásokat, és ha a Magdi

és a Nándi nem akarja, akár vissza is fordultam volna. Persze mikor sorra kerültünk, éreztem, hogy az eddig látottaknál csak jobbak lehetünk, és ez fel is dobott, úgy hogy remekül táncoltuk el a táncunkat. Utána nemsokára közölték, hogy szerződést ajánlanak a decemberben nyitó Moulin Rouge műsorába, de nem a saját számunkkal, hanem majd a színrehozandó revü lehetőségei szerinti beállításban, aminek a táncait Nemes György táncmester állítja majd be. Boldogan írtuk alá a szerződésünket, bár némi félsz volt bennünk, hogy most nem a saját elképzeléseink szerint kell majd táncolnunk. Azonban az akkor nyitó Moulin Rouge nagy szenzáció volt, és oda bekerülni óriási szerencsének számított akkor. Nagy szereplőgárdával kiállított revüt terveztek, és az is lett. A Moulin Rouge igazgatója ugyanaz az Ehrenthal Teddy⁶ volt, aki a Royal Revüszínházat is igazgatta, és szinte az összes mulató és szórakozóhely az ő kezében volt. Na, és ő aztán egy külön érdekes és furcsa figurája volt az akkori éjszakai és varieté életnek. Híre, amely nem mondható makulátlannak, már megelőzte a háború előtti időkből, amikor is Párizsban és Pesten is működött, mint eszközeiben nem válogató impresszárió és menedzser, aki hol nagy sikereket, hol nagy botrányokat hagyott maga után. Tudomásom szerint ő volt az, aki Rudolf Valentínót, a világhírű filmsztárt az Operett Színházhoz szerződtette, és miután nem tudta kifizetni, megszökött az országból. Persze ezt én is csak úgy hallottam, lehet, hogy nem pontosan így volt, de hogy botrány volt és ő eltűnt, az biztos. Nos, most annál magabiztosabban vette át a szórakoztató ipar ellenőrzését. Robusztus, széles mellkasú, nagyhasú, kifogástalanul öltözködő ember volt. Megjelenése félelemmel vegyes tiszteletet keltett, mert egy szavával akkor még meg tudta hiúsítani, hogy a neki nem tetsző színész bárhol is fellépjen, ha vele konfliktusa támadt. Rendszerint egy egész udvartartás vette körül, sameszok és gorillák lesték a szavát vagy pillantását. Általában 6-7-8 ember kísérte. Hatalmas szivarokat szívott, és úgy nézett ki, ahogy az ötvenes években a sematikus szocialista filmekben a tőkést, vagy a mai amerikai filmekben a gengszter keresztapákat ábrázolják. Ő nyitotta meg hát az újjáépített Moulin Rouge-t, és azonnal egy nagyszabású revüvel, sztárként Latabár Kálmánnal, de még sok jónevű színésszel, Rátonyi Róbert, Halmai Imre, Pártos Gusztáv és még sokan másokkal, táncosokkal, táncosnőkkel, és a híres Chappy zenekarral⁷. Így szerződtettek minket is, és végül így kerültem először a Nagymező utcai pesti Broadway-re.

(Folytatása következik)

(A szöveget közlése: Fuchs Livia és Tóvay Nagy Péter)

⁶ Ehrenthal Teddy István (1896-1958) neves artista, táncos, rendező és színházi ügynök, aki a Royal Revü, majd a Moulin igazgatója is volt.

⁷ A Chappy zenekart a dobos Orlay (szül. Obendorfer) Jenő (1905-1977), művésznevén Chappy alapította és vezette. A zenekar bő három évtizeden keresztül a legnépszerűbb dzsessz formációja volt a fővárosi szórakoztató helyeknek.

Roboz Ágnes

Emlékek Szalay Karoláról¹

Pierrette Fátyola

(Szalay Karola, Brada Éde)²

A felkérés, hogy megemlékezek kolléganőmről, és barátnőmről: igen megtisztelő számomra. Ma már nem sokan élünk, akik Szalay Karolára, azaz Karcásra – ahogy neveztem, neveztek – néhány személyes élményről számot adhatunk.

Történetem 1945 elején kezdődik, amikor az Operában először láttam őt, – én az akkori archaikus rend szerint a létra alján, míg ő a híres balerina gyalog hazatérve Itáliából, a lépcső legfelső fokán. Én hamarosan távoztam az együttesből egy bőrfertőzés okán, míg neki még módjában állt, hogy eltáncolhassa A csodálatos mandarin főszerepét, ami a két világháború között nem sikerült neki – de erről még később beszélek.

A sors úgy hozta, hogy 1951-ben újra találkoztam vele, most már ugyanabban a rendfokozatban: az Állami Balett Intézet tanáraként. Lőrinc György igazgató zseniális szervezése alapján minden szakágnak volt egy munkaközössége, így én az úgynevezett karakter és néptánc munkaközösség vezetője lettem. Karola balettmester volt, de kötelezően valamennyiünknek

egy másik munkaközösségben is részt kellett vennie. Mindketten a történelmi társastánc munkaközösséget választottuk másodikként, én azért, mert abban bíztam, hogy felderíthető lesz a néptánc és a történelmi társastánc kapcsolata, azaz „mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás?” Másik okom az volt, hogy a munkaközösséget volt mesternőm, Szentpál Olga vezette, és a vele való szakmai kapcsolat folytatása nagy jelentőségű volt számomra.

A munkaközösségek feladata részben a tanítandó anyag egységes kidolgozása, valamint a meglévő anyag bővítése volt. Ekkor vállaltuk Karolával, Olga kérésére, hogy a reneszánsz táncaikat fogjuk tanulmányozni, és megegyeztünk, hogy Fabrizio Caroso pavane-jait és galliardejait fejtjük meg és rekonstruáljuk a tananyag számára. Az anyagot mikrofilm formájában kaptuk meg Párizsból. A munka heve elragadott bennünket és több táncot is megfejtettünk

¹ A 2011. november 9-én az MTA Táncudományi Munkabizottsága által rendezett Szalay Karola-emlékülésen, az MTA Zenatudományi Intézet Bartók termében elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárának gyűjteményéből. A jelzetek a képjegyzék sorrendjében:

1. OSZK SZT Album 17 / 31, 2. OSZK SZT KB 12.631, 3. OSZK SZT Album 17 / 44, 4. OSZK SZT Album 17 / 61, 5. OSZK SZT Album 17 / 80, 6. OSZK SZT Album 17 / 109, 7. OSZK SZT KE 6535, 8. OSZK SZT Album 18 / 7, 9. OSZK SZT Album 18 / 87.